Nowik

Wojewódzka Biblioteka Publ.
Nr 6055c
LUBLIN
im. H. Łopacińskiego

KURATORJUM OPIEKI NAD
ZABYTKAMI SZTUKI ŻYDOWSKIEJ
PRZY ŻYDOWSKIEJ GMINIE
WYZNANIOWEJ WE LWOWIE

SPRAWOZDANIE

1 9 2 8

ת ר פ ח

באַריכט

קוראטאָריע פאר שיצן די
דענקמעלער פון יידישער קונסט
ביי דער יידישער קולטוס
געמיינדע אין לעמבערג

7

UKŁAD GRAFICZNY HENRYKA MUNDA

UCZESTNIKOM III-GO ZJAZDU BIBLJOFILÓW i I-GO ZJAZDU BIBLJOTEKARZY POLSKICH WE LWOWIE W MAJU 1928 ROKU

OFIARUJE

KURATORJUM OPIEKI NAD ZABYTKAMI SZTUKI ŻYDOWSKIEJ PRZY ŻYDOWSKIEJ GMINIE WYZNANIOWEJ WE LWOWIE

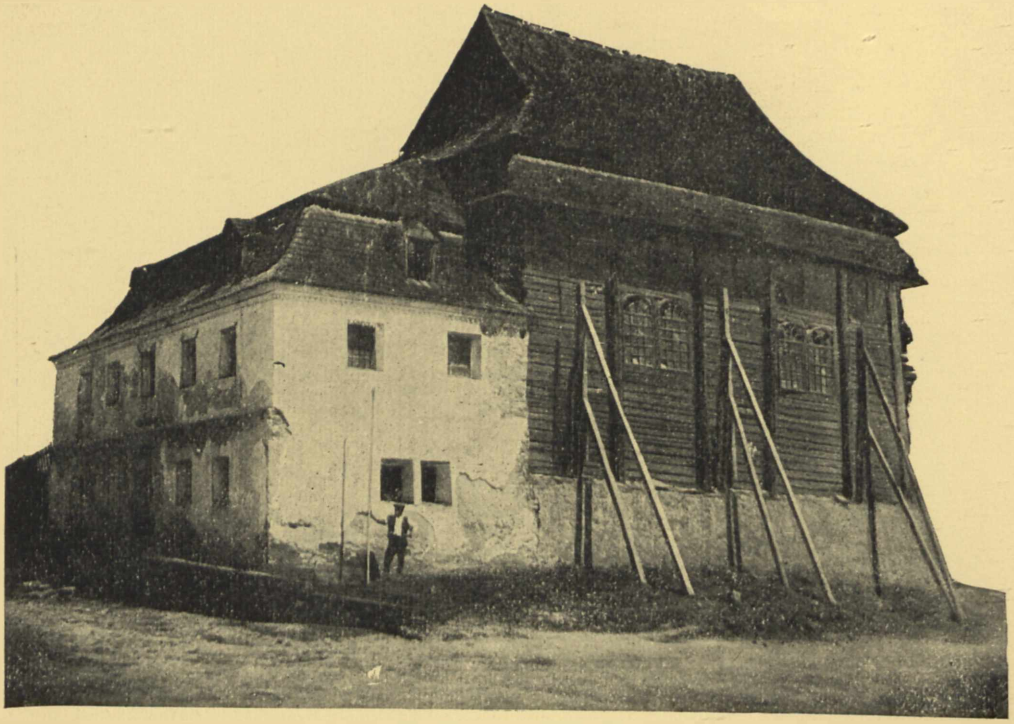

SPRAWOZDANIE

Miejska Biblioteka Publiczna Lublin im. H. Łopacińskiego
283745 z
7 (=924:438) : 061.6 (=924:438) (047)

KURATORJUM OPIEKI NAD ZABYTKAMI SZTUKI ŻYDOWSKIEJ PRZY ŻYDOWSKIEJ GMINIE WYZNANIOWEJ WE LWOWIE

II

K- 102/68/26

154:9055

באַריכט

קוראַטאָריע פאַר שיצן די דענקמעלער
פון יידישער קונסט ביי דער
יידישער קולטוס־געמיינדע אין לעמבערג

III

אין יאָר 1925 איז, לויט איניציאַטיוו פון אינזש. אַרכ. יוסף אַווין, געגרינדעט געוואָרן אן אָרגאַניזיר־קאָמיטעט, אין וועלכען עס זענען אריינגעגאַנגען: ראַבינער דר. לוי פריינד, דר. מאַרעק רייכענשטיין און דר. מאַקסימיליאַן אַפּענצעלער. נאָך דעם צוטרעטן פון א ריי ווייטערע מיטגלידער, האָט זיך דער קאָמיטעט קאָנסטיטואירט אַלס „קוראַטאָריע פאר דעם שיצן די דענקמעלער פון יידישער קונסט ביי דער יידישער געמיינדע אין לעמבערג" מיט פראָפ. דר. מויריצי אַלערהאַנד, פרעזעס פון דער לעמבערגער קהלה, אלס פאָרזיצענדן, בראש.

די טעטיגקייטן פון דער קיראַטאָריע זענען פארטיילט געוואָרען צווישען די מיטגלידער לויט פאָלגנדיקן סדר:

ראַבינער דר. לוי פריינד — פארטרעטער פון פאָרזיצענדן.

דעם חוב איינצוהאלטן קאָנטאקט מיט דעם הומאנ. פער. „לעאָפאָליס" האָט איבערגענומען ה' ראטמאן וויקטאָר חיות.

דעם רעפעראַט פון גראַפיק און ספרים: דר. מארעק רייכענשטיין.

די קאָנסערוואַציע ארבייטן: אינזש. ארכ. יוסף אַווין מיט דער אַסיסטענץ פון ארכ. קאַנד. בערנארד טייטלבוים.

דעם קאָנטאקט מיט די פערוואַלטונגען פון די שילן און בתי־מדרשים: די ה"ה' אברהם אלטער און יוסף קאָרקיס.

דעם קאָנטאקט מיט דער שול־יוגנד פרוי דר. צעציליא קלאפטען און פראָפ. אברהם ערליך.

די השגחה איבער די ארכיטעקטאָנישע דענקמעלער און איבער די בית עלמינ'ס: ה' ארכיטעקט לעאָפּאָלד רייס און די ה' ה' אינזש. ארכ. זיגמונד שפערבער, ארטור שטאהל און יוסף פיש.

KURATORJUM

Z inicjatywy inżyniera arch. Józefa Awina, zawiązał się w r. 1925 komitet organizacyjny, składający się z pp. Rabina Dr. Levi Freunda, Dr. Marka Reichensteina i Dr. Maksymiliana Appenzellera, który po uzupełnieniu swego grona, ukonstytuował się jako „Kuratorjum Opieki nad Zabytkami Sztuki Żydowskiej przy Żydowskiej Gminie Wyznaniowej we Lwowie" z p. Prezesem Izr. Gminy prof. U. J. K. Dr. Maurycym Allerhandem jako przewodniczącym.

Agendy Kuratorjum, rozdzielono między siebie w sposób następujący:

p. Rabin Dr. Levi Freund zast. przewodniczącego.

Utrzymywanie kontaktu z Tow. Hum. „Leopolis" p. Radca Wiktor Chajes.

Referat grafiki i książki hebrajskiej p. Dr. Marek Reichenstein.

Prace konserwatorskie: p. Inż. arch. Józef Awin w asyst. p. cand. arch. Bernarda Teitelbauma;

Kontakt z Zarządami bożnic utrzymują: pp. Abraham Alter i Józef Korkes.

Utrzymywanie kontaktu z młodzieżą szkolną: p. Dr. Cecylja Klaftenowa i prof. Abraham Ehrlich.

Opieka nad zabytkami architektonicznymi i cmentarzami: p. arch. Leopold Reiss, pp. inż. arch. Zygmunt Sperber, Artur Stahl i Józef Fisch.

1

ZAINTERESOWANIE się i opieka nad zabytkami sztuki żydowskiej ogranicza się do znikomej ilości instytucyj i osób wyposażonych w skromne bardzo środki, a rozprószonych, w odległych od siebie środowiskach. Tu i ówdzie pojawiają się szkicowe monografje, całokształtu jednak, jednej choćby dziedziny — z powodu braku zinwentaryzowanego materjału ująć nie zdołano. Najwięcej zabytków sztuki żydowskiej zachowało się niewątpliwie w Polsce i w krajach ościennych. Żydzi żyjąc tu okresami w znośnych warunkach we większych skupionych osiedlach, wytwarzają nietylko wartości naukowe, filozoficzne, religijne, ale też wartości artystyczne. W osiedlach tych zachowały się po dzień dzisiejszy pomniki sztuki, wykazujące nawiązanie do tradycji artystycznej sięgającej niejednokrotnie czasów samodzielnego bytowania narodowego na własnej ziemi. Bogata ta nieprzerwana twórcza tradycja artystyczna, rozwijała się w szczególności w przedmiotach kultu religijnego, prawie nieprzerwanie, aż do pierwszej połowy XIX. wieku.
Po wiekach tej zamkniętej tradycji artystycznej następuje w konsekwencji wpływów emancypacji i racjonalizmu gwałtowny upadek, żywej dotychczas twórczości, a z jej upadkiem zatraca się zrozumienie, umiłowanie i szacunek dla naszych zabytków.
Wiele, bardzo wiele zniszczyło się bezpowrotnie w czasie niejednego tumultu w ulicy żydowskiej i w czasie wojen. Niejedno niszczeje z powodu nieuświadomienia zarządów gmin i bożnic. Największe

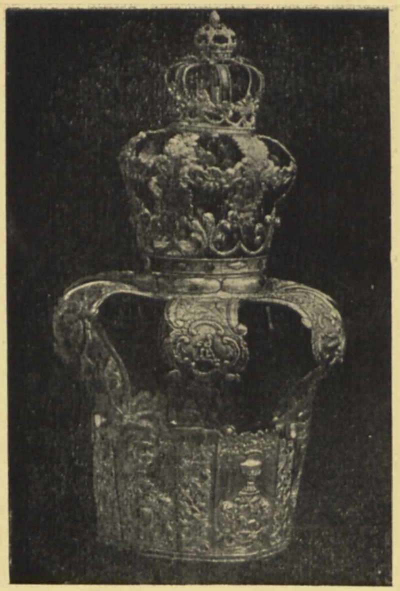

STRATY POWSTają przy sposobności robót budowlanych w starych bożnicach. Wtedy to wyrzuca się stare a zniszczone przedmioty, „odczyszcza" ściany ze starych, charakterystycznych malowideł. Usunięte przedmioty, zastępuje się nowoczesnymi fabrykatami, a stare, czcigodne ściany przemalowuje bezwartościowymi szablonami. Ze starych bogato haftowanych Parocheth (zasłon) wycina się lepiej zachowane fragmenty i zszywa się bez ładu i składu, najczęściej na szpetnym buraczkowym aksamicie. Przedmioty rytualne ze srebra, często prawdziwe dziełka sztuki złotniczej porucza się do naprawy — blacharzom.

Często napotykamy na stare misterne filigrany, usztywnione — kawałkiem grubej, cynkowej lub miedzianej blachy.

Nie lepiej wykonane są roboty konserwacyjne budowlane w naszych starych świątyniach i nowych świątyniach oddawane prawie zawsze nieukwalifikowanym.

Nie lepiej dzieje się i na naszych starych cmentarzach żydowskich. I tu przerywa się prawie że nagle, w połowie XIX wieku, dobra stara tradycja artystyczna.

Na charakterystyczne piękno starych cmentarzy żydowskich składały się sylwety Mazewoth trzymane w kształcie ogólnym we formie tablicy kamiennej. Różnorodność form tych tablic i pomysłowość kompozycji ornamentów oraz kroju pisma hebrajskiego nadały Mazewom pewien specyficzny żydowski charakter, przez wieki całe pielęgnowany i rozwijany. Z połową XIX wieku i na tem polu następuje upadek, który nieprzerwanie trwa po dzień dzisiejszy. W miejsce starych, pięknych form Mazewoth wprowadza się brzydkie – niejednokrotnie bardzo pretensjonalne—banalne formy nagrobków, które szczególnie w czasach nowszych robią z cmentarzy naszych zbiorowisko kamieni „najróżnorodniejszych stylów". Niejednokrotnie sprowadzają — szczególnie zamożniejsi — nagrobki, według bardzo licznych rysunków katalogowych, wprost z fabryki. Smutny ten stan ustosunkowania się współczesnego społeczeństwa

3

די פאַראינטערעסירונג פאַר די דענקמעלער פון יודישער קונסט אין פאַרשידענע לענדער, מיט עלטערע און נייערע יודישע קבוצים, איז בײַ היינטיקן טאָג זער א באַשרענקטע. גאַר קליין איז די צאָל אינסטיטוציעס און פערזאָנען, וואָס פאַרנעמען זיך מיט דעם ענין פון פאַרשן און שיצן פון פאַרפאַל די דאָזיגע דענקמעלער; זיי פאַרפיגן דערצו געווענליך איבער גאַנץ קנאַפּע געלד־מיטל און חוץ דעם זענען זיי צעוואָרפן אין פאַרשידענע שטעט, ווייט איינע פון דער צווייטער.

דאָ און דאָרט באַווייזט זיך פון צייט צו צייט א מאָנאָגראַפיע, אַן איינצל־סטודיע וועגן עפּעס אַן אינטערעסאַנטן געגנשטאַנד פון דער אַלטער יודישער קונסט, וואָס געפינט זיך אין דער אָדער יענער שטאָט, קיין אַלגעמיין בילד — זאָל זיין כאָטש פון איין קונסט־געביט — האָט מען אבער, צוליב דעם מאַנגל אין געהעריג אינווענטאַריזירטן מאַטעריאַל, ביז היינט נישט באַוויזן צוזאַמענצושטעלן. אַממייגסטן דענקמעלער פון דער אַלטער יודישער קונסט געפינט זיך היינט, אָן שום ספק, אין פוילן און אין די שכנותדיגע לענדער. די יודן האָבן געלעבט אין דער פוילישער מדינה אין משך פון יאָרהונדערטער אין מער ווייניגער גערעגלטע לעבנ־באַדינגונגען, און בילדנדיק גרעסערע קבוצים, האָבן זיי דאָ, אין משך פון דער צייט, געשאַפן ווערטן נישט נאָר אינטעלעקטועלע, רעליגיעזע אָדער פילאָזאָפישע, נאָר אויך קונסט־ווערטן. אין די דאָזיקע קבוצים זענען אויך פאַרבליבן ביז אויף דעם היינטיקן טאָג דענקמעלער פון יודישער קונסט, וואָס ווייזן אַרויס אין זייערע מאָטיוון און סטיל, אַן אָנקניפּן צו דער קונסטלערישער טראַדיציע פון דעם יודישען פאָלק, וואָס דערגרייכט נישט איינמאָל ביז אין די צייטן פון זיין זעלבשטענדיקער עקזיסטענץ אויף דער אייגענער ערד. אָט די רייכע, אוראַלטע, שעפערישע קונסט־טראַדיציע האָט זיך אויסגעוועפּט און אויסגעדרוקט אויף א בעזונדערן אופן ספּעציעל אין דעם פאָרמען און פאַרצירן די כלי קודש און חפצים פון די בתי תפילה, און ענטוויקעלט האָט זי זיך, כמעט אָן א הפסקה, ביז אין

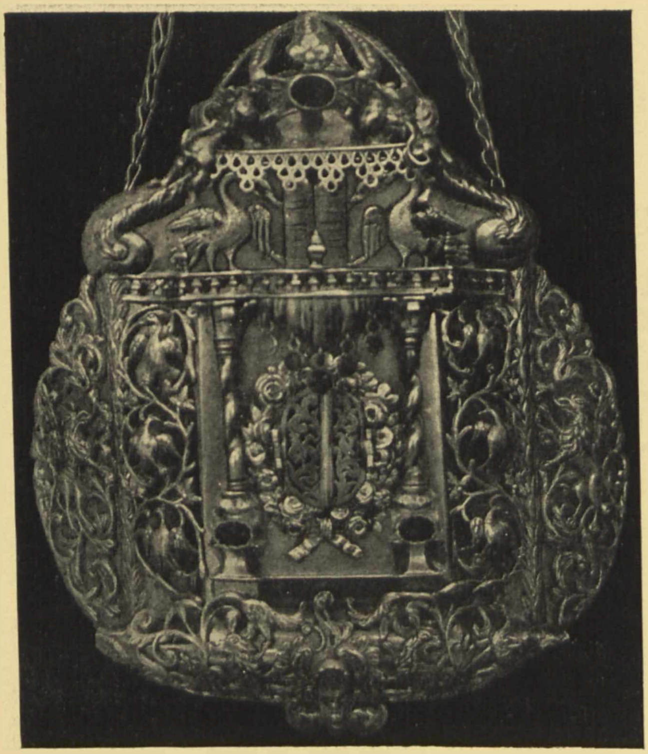

4

NASZEGO do naszej sztuki dobrze był nam znany, to też od szeregu lat staraliśmy się o utworzenie przy żydowskiej gminie, instytucji, któraby się zajęła opieką nad naszymi zabytkami. Realizacja naszych zamierzeń nastąpić miała dopiero w roku 1925. Stojący podówczas na czele zarządu gminy WP. Prof. Dr. Allerhand podjął naszą inicjatywę z całą serdecznością i zrozumieniem, a zapewniwszy stałą subwencję umożliwił zapoczątkowanie pracy. Subwencje te wraz z subwencjami ze „Związku Stowarzyszeń Humanitarnych B. B. w Polsce", lwowskiego stowarzyszenia „Leopolis" B. B., „Żydowskiego Związku Obywatelskiego" we Lwowie wynosiły rocznie około 2.500·— do 3.000·— Zł. Program naszej pracy musiał się przeto w tych ramach zmieścić. Ukonstytuowane w roku 1925 „Kuratorjum dla opieki nad zabytkami sztuki żydowskiej przy Izraelickiej Gminie wyznaniowej" we Lwowie pracuje w niezmienionym prawie składzie z następującym programem pracy:

a) Inwentaryzacja zabytków, jako podstawa do poznawania i badania naszej starej sztuki,

b) sprawozdanie opieki nad racjonalną konserwacją naszych zabytków,

c) wywieranie wpływu na społeczeństwo, w kierunku podniesienia jego artystycznej kultury i nawiązania jej do bogatej tradycji artystycznej.

Fachowo prowadzona inwentaryzacja polega na wykonaniu

5

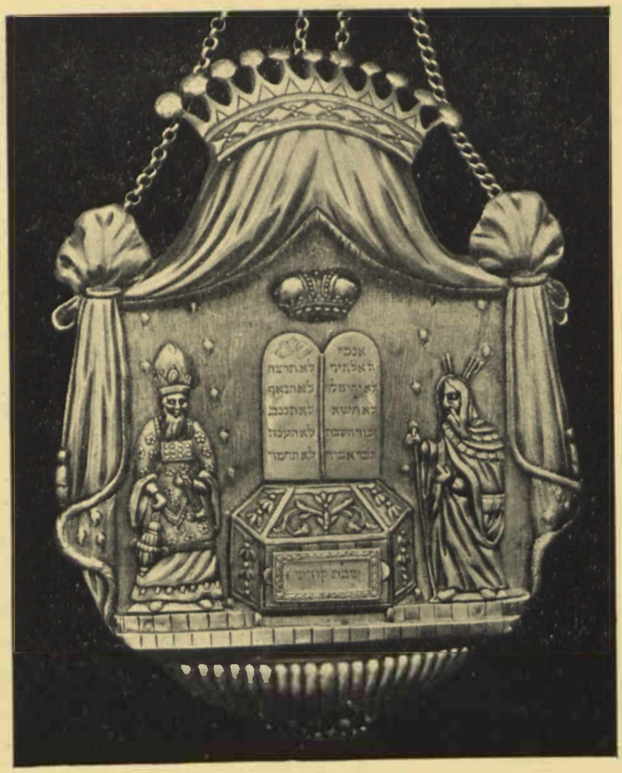

דער ערשטער העלפט פון דעם XIX יאָרהונדערט. נאָך יאָרן פון אַ געשלאָסענער קונסטלערישער טראַדיציע קומט, ארום דער העלפט פון XIX יאָרהונדערט, אַ דאַנק דער השפעה, וואָס די עמאַנציפּאַציע און די ראַציאָנאַליסטישע שטה האָבן געהאַט אויף דעם יודישען לעבן, אַ פּלוצימדיקע ירידה פון דער בּיזאיצטיגער קונסטלערישער פּראָדוקציע, און איינינעם מיט דער ירידה פון דער קונסט גופה, זינקט אויך יעדע פאַרשטענדניש, ליבשאַפט און פּיעטעט פאַר די קונסטדענקמעלער פון עבר....

אַסך, זער אַסך איז אויף אייביק פאַרטיליקט געוואָרן בּשעת די נישט זעלטענע שרעק־טעג און מרידות אויף דער יודישער גאַס. און נישט איינס גייט פאַרלוירן אויך היינט, צוליב דעם מאַנגל אין פאַרשטענדניש און אויפקלערונג בּיי די פאַרוואַלטונגען פון די קהלות און שילן. די גרעסטע שאָדנס ווערן בּיי היינטיקן טאָג אָנגעאַרבּייט בּשעת אַלערליי רעקאָנסטרוקציע־אַרבּייטן אין אַלטע שילן. בּיי אַזאַ געלעגנהייט וואַרפט מען אַרויס פאַרשידענע אַלטע, אָפּגעניצטע געגנשטאַנדן, און מען „רייניקט אָפּ" די ווענד פון די אַלטע, שיינע, כאַראַקטעריסטישע מאַלערייען; אויף דעם אָרט פון די אַרויסגעפּטרטע אַלטע האַנדאַרבּייטן ווערן אַריינגעבּראַכט ווערטלאָזע מאָדערנע פאַבּריקאַטן, און די אַלטע בּכבודיקע ווענט ווערן איבּערגעמאָלן מיט ווערטלאָזע שאַבּלאָנען. פון אַלטע רייך געשטיקטע פּרוחת'ן שניידט מען אויס די בּעסער דערהאַלטענע שטיקלעך און מען נייט זיי אָן, אָן שים פּלאַן און געשמאַק, געוועהנליך אויף אַ שטיק מאוסן, רויטן סאַמעט. די זילבּערנע כּלי קודש, וואָס שטעלן מיט זיך פאַר נישט איינמאָל אמתדיגע קליינע גאָלדשמיד־

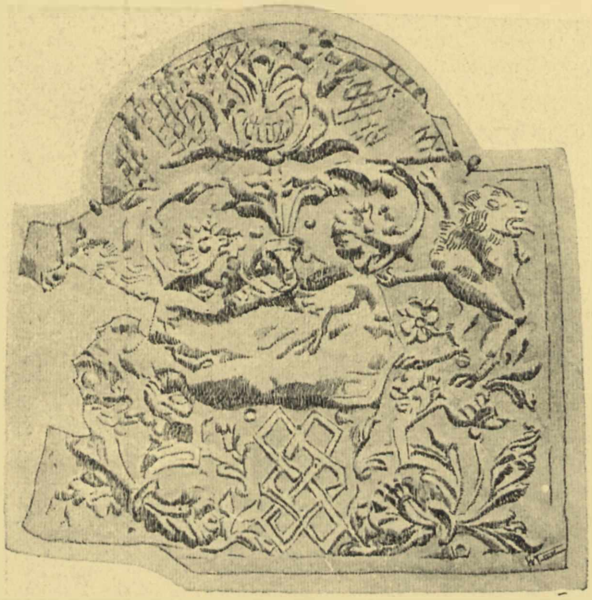

6

ODPOWIEDNIEJ ilości zdjęć fotograficznych, architektonicznych (pomiarowych), rysunków i akwarel z danego przedmiotu, czy objektu architektonicznego z określeniem miejsca jego odnalezienia, materjału, z którego jest wykonany, odczytaniu napisów wotywnych, znaków autorskich i punc na nim umieszczonych, z dokładnem opisaniem ewentualnej dokonanej dla przedmiotu pracy konserwatorskiej.

W ten sposób zinwentaryzowaliśmy dotychczas 292 przedmioty i 2 objekty architektoniczne razem w 16 tekach, a to:

a) WE LWOWIE

Teka A. Wielka Bożnica Miejska	tablic 33
Teka B. Bet Hamidrasz przedmiejski	tablic 7
Teka C. Wielka Bożnica Przedmiejska	tablic 9
Teka D. Beth Hamidrasz miejski	tablic 7
Teka E. Stary Cmentarz	tablic 44
Teka F. Bożnica Ture Zahaw (Złotej Róży)	tablic 19
Teka G. Bożnica przy ul. Szajnochy	tablic 4
Teka H. Zbiory prywatne WP. Dra Reichensteina	tablic 16
Teka J. Synagoga postępowa	tablic 7
Teka K. Bożnica Chasydów	tablic 7
Teka I. Bożnica starocmentarna	tablic 11

b) W MIASTACH OKOLICZNYCH

Teka M. — Janów — Bożnica i stary cmentarz	tabl. 22
Teka N. — Janów — Zdjęcie architektoniczne bożnicy	tabl. 5
Teka O. — Żółkiew — Bożnica i stary cmentarz	tabl. 20
Teka P. — Kamionka Strumił. Bożnica i stary cmentarz	tabl. 32
Teka R. — Kamionka Strumił. zdjęcia architekton. bożn.	tabl. 8

7

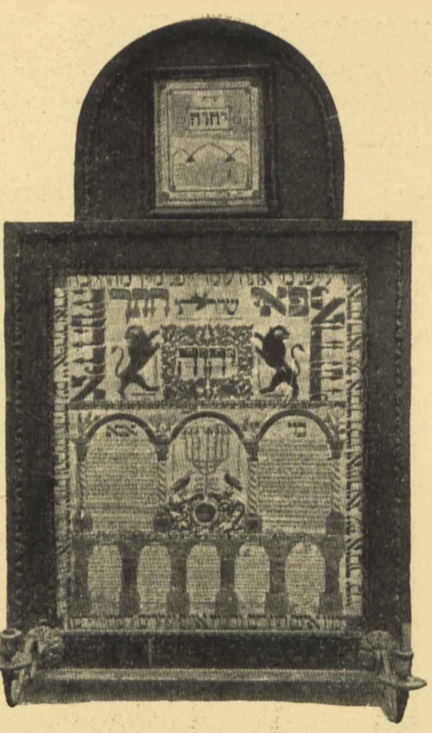

מייסטערווערק, גיט מען איבער צום פֿאַריכטען צו — בלעכערס.... נישט איינמאָל טרעפט מען אַלטע מייסטערהאַפטע פֿיליגראַנען פֿאַרריכטע מיט שטיקער גראָבע צין אָדער קופער־בלעך.... און נישט בעסער, ווי מיט די אַלטע שילן, גייט עס צו מיט די אַלטע יודישע בית־עלמין׳ס. אויך דאָ ווערט, כמעט ווי פלוצים, מיט דער ערשטער העלפט פון פֿאַרגאַנגענעם יאָרהונדערט, איבערגעריסען די אַלטע גוטע קונסטלערישע טראַדיציע....

די כאַראַקטעריסטישע שיינקייט פון די אַלטע בית עלמין׳ס האָט זיך גענומען דער עיקר פון דער באַזונדערער געשטאַלט פון די מצבות, וואָס פלעגן תמיד ווערן געהאַלטן אין דער אַלגעמיינער פאָרם פון אַ שטיינערנעם טאָוול. די פֿאַרשידנאַרטיקייט פון דער פאָרם פון די דאָזיקע טאָוולען, די רייכע פֿאַנטאַזיע אין דעם צונויפשטעלן פון די אָרנאַמענטן און פֿאַרשידן־געפֿאָרמטע אותיות, האָבן אָנגעגעבן די מצבות אַ באַשטימטן, יודישן כאַראַקטער, וואָס איז אין משך פון הונדערטער יאָרן געוואָרן געפלעגט און אַנטוויקלט. פון די פופציגער יאָרן פון פֿאַרגאַנגענעם יאָרהונדערט האָט זיך אָבער אויף דעם געביט, אָנגעהויבן אַ ירידה, וואָס האַלט אָן ביז אין היינטיקן טאָג. אויף דעם אָרט פון די שיין־געפֿאָרמטע פריהעריגע מצובת ווערן איינגעפיהרט מאָוסע, נישט איינמאָל ביז גאָר געשמאַקלאָזע און באַנאַלע „גראַב־שטיינער" וואָס האָבן, בפרט אין די לעצטע צייטן אָנגעהויבן צו פֿערוואַנדלען יעדן נייעם בית עלמין אין אַ אמתן געזעמל שטיינער פון „כלערליי סטילן". נישט איינמאָל באַציען — בפרט די נגידים — די „גראַב־שטיינער" לויט קאַטאַלאָג, דירעקט פון דער פֿאַבריק.

דעם דאָזיקן טרויריקן מצב אין דער באַציונג פון דער היינטיגער יודישער געזעלשאַפט צו אונזער קונסט, האָבן מיר גאַנץ גוט געקענט און דעריבער האָבן מיר שוין זינט אַ רייה יאָרן געשטרעבט צו שאַפן ביי דער יודישער קולטוסגעמיינדע אַן אינסטיטוציע, וואָס זאָל זיך פֿאַרנעמען מיט דעם באַשיצן יודישע קונסט־דענקמעלער. צום פֿאַרווירקליכן פון אונזערע פלאַנען איז אָבער געקומען ערשט אים יאָר 1925. ה׳ פראָפעסאָר דר. אַלערהאַנד, וואָס האָט דעמלט איבער־

Z POSRÓD PRZEDMIOTÓW ZINWENTARY zowanych w tych bożnicach i beth-hamidraszach wymienić należy przedewszystkiem Kitrej Torah (korony tory), Acej Chaim (drzewa życia), Tasim

9

גענעמען דעם פּאַר זיך פון דער קהלה־פאַרוואַלטונג אין לעמבערג, האָט באַגריסט אונזער איניציאַטיווע מיט דער גרעסטער וואַרעמקייט און פאַרשטענדניש, און האָט אונז דערמעגליכט דאָס אָנהויבען פון דער אַרבייט, דורך דעם זיכערן פון אַ שטענדיגער סובווענציע אין דעם קהלה־בודזשעט. די דאָזיגע סובווענציע, צוזאַמען מיט די סובווענציעס, וואָס מיר האָבן באַקומען פון דעם „פאַרבאַנד פון הומאַניטאַרע פאַריינען בני ברית אין פּוילן", פון דעם לעמבערגער פאַריין „בני ברית לעאָפּאָליס" און פון דעם „יודישען בירגער־פאַרבאַנד" אין לעמבערג, האָט באַטראָפן אַן ערך 2500 ביז 3000 זל. אַ יאָר. דער פּראָגראַם פון אונזער אַרבייט האָט זיך דאַריבער געמוזט צופּאַסן צו דעם דאָזיקן בודזשעט.

די „קוראַטאָריע פאַר דעם באַשיצן די דענקמעלער פון יודישער קונסט ביי דער יודישער קולטוסגעמיינדע אין לעמבערג", וואָס איז אַזוי אַרום געשאַפן געוואָרן און יאָר 1925, אַרבייט פון דעמלט אָן מיט דעם אַנטייל פון כמעט דיזעלבע מיטגלידער און לויט פאָלגנדיקן אַרבייט פּראָגראַם:

1) אינווענטאַריזאַציע פון די דענקמעלער, אַלס יסוד פאַר דעם שטודירן און באַקענען זיך מיט דער אַלטער יודישער קונסט.

2) אויפזיכט איבער דער פאַרשטענדיקער קאָנסערוואַציע פון די דענקמעלער.

3) דאָס משפּיע זיין אויף דער יודישער געזעלשאַפט אין דער ריכטונג פון אויפהייבן איר עסטעטישע קולטור און דאָס אָנקניפּן דיזעלבע אָן דער רייכער טראַדיציע פון דער אַלטער יודישער קונסט.

די פאַכמעניש געפירטע אינווענטאַריזאַציע פון קונסט־דענקמעלער, באַשטייט אין דעם מאַכן פון אַ גענוגנדער צאָל פאָטאָגראַפישע

(TARCZE NA TORĘ), JADIM (RĄCZKI) JAKO przedmioty szczególnie bogate pod względem różnorodności kształtów i ornamentyki o motywach symbolicznych ze świata zwierzęcego i roślinnego. Przedmioty te wykonane są przeważnie ze srebra, techniką kutą, rytą, ażurową, filigranową lub granulkową, często z wkładkami z półszlachetnych kamieni, tulskiego srebra lub barwnej emalji. Równie bogato w kompozycji przedstawiają się Parocheth i Kaporeth (zasłony i kotary), dalej Mizrachim (tablice na wschodniej ścianie) i tablice kalendarzowe, wykonane przeróżnemi technikami: olejną, temperą i akwarelą. Zinwentaryzowane na starych cmenarzach Mazewoth charakteryzuje szlachetna spokojna sylweta, piękne pismo oraz bogata oryginalna ornamentyka. Pracy naszej nie ograniczyliśmy do samego Lwowa, lecz rozpoczęliśmy ją również w miastach okolicznych. W Janowie nad Seretem (powiat Trembowla) sporządziliśmy zdjęcie architektoniczne (pomiarowe) i fotograficzne tamtejszej starej, charakterystycznej drewnianej bożnicy, pochodzącej z XVII stulecia. Z pośród przedmiotów zinwentaryzowanych w tej bożnicy zwraca uwagę piękny w proporcji i wykonaniu, drewniany, ażurowy, z XVIII wieku pochodzący, Aron Hakodesz i również drewniany rzeźbiony fotel rabinacki. Na tamtejszym starym cmentarzu zinwentaryzowa-

11

אויפנאַמען, אַרכיטעקטאָנישע צייכנונגען און אקוואַרעלן פון דעם געגעבענעם קונסטגעגנשטאַנד אָדער ארכיטעקטאָנישן אָביעקט. גלייכצייטיק ווערט באַשטימט אין דער באַשרייבונג דאָס אָרט, וואו דער געגנשטאַנד איז געפונען געוואָרן, דער מאַטעריאַל, פון וועלכן ער איז געמאַכט א. ד. גל; עס ווערן איבערגעגעבן די אויפשריפטן פון די מנדבים, די צייכנס פון דעם מייסטער וואָס האָט דעם געגנשטאַנד געמאַכט און די פונצן. עס ווערט אויך צוגעגעבן אַ גענויע באַשרייבונג פון דער עווענטועל דורכגעפירטער קאָנסערוואַציע-אַרבייט.

אויף דעם אופן זענען דורך דער קוראַטאָריע ביז היינט אינווענטאַריזירט געוואָרן 292 קונסט-געגנשטאַנדן און 2 אַרכיטעקטאָנישע אָביעקטן. די אויפנאַמען און באַשרייבונגען דאַפון זענען אַריין אין 16 טעקעס, לויט פאָלגנדיקן צוזאַמענשטעל:

א) אין לעמבערג

טעקע 1. גרויסע שטעטישע שיל	33 קאַרטאָנען
טעקע 2. פאָרשטעטישער בית המדרש	7 קאַרטאָנען
טעקע 3. גרויסע פאָרשטעטער שיל	9 קאַרטאָנען
טעקע 4. שטעטישער בית המדרש	7 קאַרטאָנען
טעקע 5. דער אַלטער בית עולם	44 קאַרטאָנען
טעקע 6. טר זהב שיל (גילדענע רויזע)	19 קאַרטאָנען

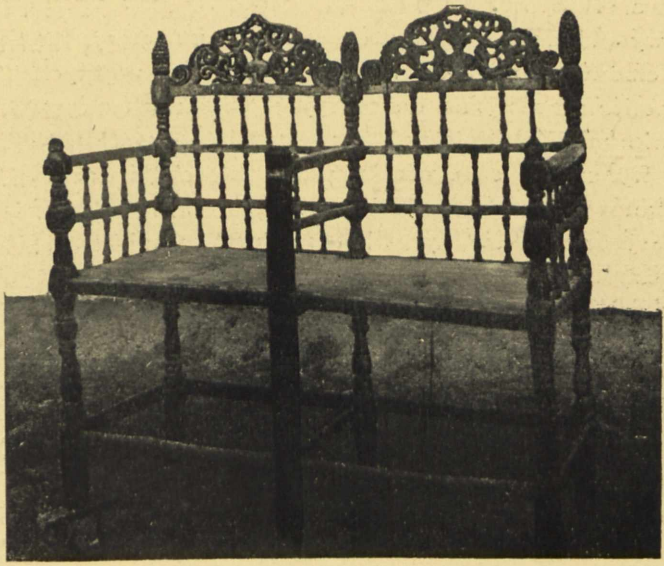

12

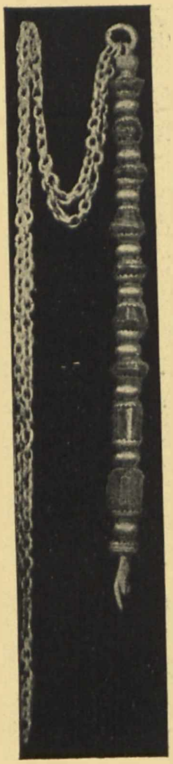

LIŚMY KILKANAŚCIE NAGROBKÓW odznaczających się oryginalną, dobrze pod względem technicznym opanowaną ornamentyką. W Kamionce Strumiłowej, dokonaliśmy zdjęcia architektonicznego tamtejszej drewnianej bożnicy, pochodzącej podobnie jak i bożnica janowska z XVII wieku. Charakterystycznem dla tej bożnicy jest równoczesne wystawienie oddziału dla kobiet (galerji). Pięknie a oryginalnie przedstawiają się polichromje wnętrza, pochodzące z XVIII wieku. Wykonane zdjęcia fotograficzne z tych polichromij nie dały—pomimo znacznych wysiłków – oczekiwanego rezultatu. Zdjęcia tych malowideł będą powtórzone w roku przyszłym sposobem dającym nadzieję lepszego wyniku. Z przedmiotów wnętrza najciekawszym bodaj, jest w drzewie rzeźbiony Aron Hakodesz. Jego obramienie zachowane niestety tylko w fragmentach, jest przykładem wielkiej sprawności technicznej ówczesnych snycerzy. Bożnica ta znajduje się w stanie wielkiego zaniedbania. Na tamtejszym starym cmentarzu dokonaliśmy inwentaryzacji nagrobków. W bogatej ornamentyce tych nagrobków wybijają się motywa tekstylne.

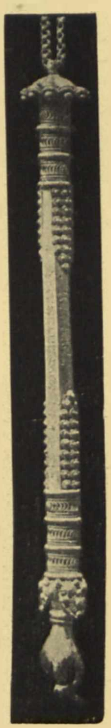

Równie wysokim poziomem artystycznym odznaczają się nagrobki cmentarza w Żółkwi. Obok nagrobków pojętych jako jednolita płaszczyzna dekoracyjna, widzimy tu typy o wybitnie architektonicznej kompozycji. Wszystkie te nagrobki wykonane są z wielką umiejętnością i doskonałem opanowaniem techniki kamieniarskiej.

Konserwacja zabytków prowadzona jest w miarę naszych szczupłych środków zawsze przez siły fachowe dobrze kwalifikowane, pod naszym pilnym nadzorem.

Dotychczas dokonano 52 prac konserwatorskich. W bożnicy Ture Zahaw pochodzącej z XVI w. (rok 1582) przeprowadziliśmy odczyszczenie Aron'u Hakodesz. Pod wielokrotnemi warstwami farby olejnej, pokrywającej alabastrowy Aron Hakodesz, odkryliśmy bogatą dobrze zachowaną ornamentykę. Podobną ornamentykę odnaleźliśmy pod warstwami zaprawy na dwu rezerwuarach, w których umieszcza się świece wotywne. Odbudowa=

טעקע 7. די שיל אויף שיי
נאָכי־גאַס 4 קאַרטאָנען
טעקע 8. פּריוואַט־זאַמלונג פון
דר. רייכנשטיין 16 קאַרטאָנען
טעקע 9. טעמפּל 7 קאַרטאָנען
טעקע 10. חדשים שיל 7 קאַרט.
טעקע 11. אַלטע בית עולם שיל 11 קאַרטאָנען

ב) אין קלענערע שטעט

טעקע 12. — יאַנאָוו — די שיל און דער אַל־
טער בית עולם 22 קאַרטאָנען
טעקע 13. — יאַנאָוו — אַרכיטעקטאָנישע אויפ־
נאַמע פון דער שיל 5 קאַרטאָנען
טעקע 14. — זשאָלקעוו די שיל און דער אַל־
טער בית עולם 20 קאַרטאָנען
טעקע 15. — קאַמיאָנקע־סטרומילאָווע — די
שיל און דער אַלטער בית עולם 32 קאַרטאָנען
טעקע 16. — קאַמיאָנקע־סטרומילאָווע —
אַרכיטעקטאָנישע אויפנאַמען פון דער
שיל 8 קאַרטאָנען

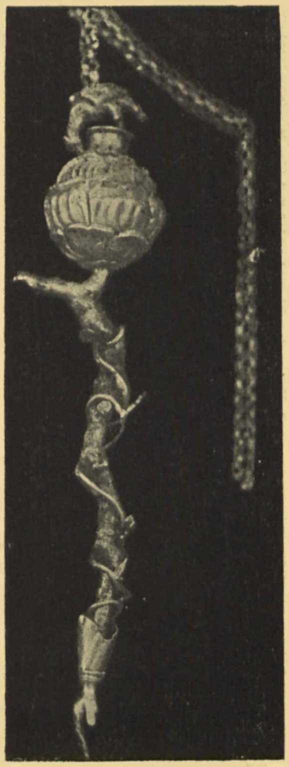

צווישן די געגנשטאַנדן, וואָס זענען אין די אָנגערופענע שילן אינווענטאַריזירט געוואָרן, פאַרנעמען דעם ערשטן פּלאַץ די כּלי קודש - כּתרי תּורה, עצי חיים, טאַצען און ידים, וואָס צייכענען זיך אויס דורך אַ באַזונדערער רייכקייט פון פאַרשידנאַרטיקע פאָרמען און פון די סימבאָלישע מאָטיוון, וואָס זענען גענומען פון דער חיות־ און געוואוקסן־וועלט, די דאָזיקע זאַכן זענען אויסגעפירט דאָס רוב פון זילבער, מיט שמיד־ גראַוויר־ פיליגראַן־ אָדער גראַנוליר־טעכניק און האָבן זער אָפט אַריינגעשטעלטע איינזעצלעך פון האַלב־עדעל־שטיינער, טולער זילבער אָדער פון קאָלירטער עמאַיל. זער רייך אין דער קאָמפּאָזיציע זענען אויך די געווירקטע און געשטיקטע, פּרוכת׳ן און כּפּורת׳ן ווי אויך די מזרחים און לוחות, וואָס זענען אויסגעפירט אין על, טעמפּעראַ אָדער אָקוואַרעל־טעכניק. די מצבות, וואָס זענען אינווענטאַריזירע געוואָרן אויף די אַלטע בית עלמין׳ס צייכענען זיך אויס מיט איידלע האַרמאָנישע פאָרמען, מיט אַ שיינעם כּתב און מיט רייכע, אייגנאַרטיגע אָרנאַמענטן.

די אַרבייט פון דער קוראַטאָריע איז נישט געבליבן באַשרענקט אויף דער שטאָט לעמבערג, נאָר אויף

LUBLIN

LIŚMY PIĘKNY FOTEL ZNALEZIONY W STAnie zupełnej ruiny w puliszu (przedsionku) tej bożnicy. Fotel ten służył dawniej przy rytualnej ceremonji obrzezania.

Korzystając ze specjalnego funduszu, udzielonego nam przez Zarząd tutejszej Gminy żyd. przystąpiliśmy w bieżącym roku do prac konserwatorskich na tutejszym starym cmentarzu. Nagrobki zapadnięte, przywalone jedne drugimi lub ziemią, dźwignięto i osadzono na betonowym fundamencie. Odnalezione fragmenty połączono w całość. — W ten sposób ustawiliśmy na nowo 532 nagrobków. Dokonana praca stanowi jednak małą część koniecznych robót na tym rozległym, a tak starym i bardzo zniszczonym cmentarzu. Mamy nadzieję, że Zarząd naszej Gminy udzieli nam i w przyszłych latach dotacje, umożliwiające kontynuowanie rozpoczętej pracy.

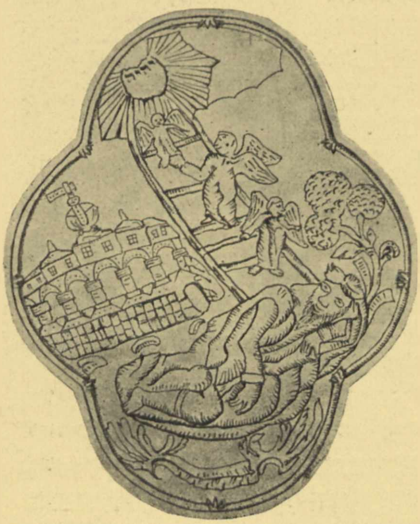

Dla wzmiankowanej wyżej bożnicy w Janowie, znajdującej się w stanie grożącym zawaleniem się, sporządziliśmy za inicjatywą państwowego konserwatora, na zaproszenie tamtejszej Gminy szczegółowe p l a n y robót konserwatorskich. W projekcie obejmującym konstrukcję nowej więzby dachowej (w miejsce starej zupełnie przegniłej), wzmocnienie ścian i podmurówki, uwzględniliśmy ściśle stare wymiary i kształt świątyni. Bożnica ta będzie kryta jak pierwotnie gontem, atoli spreparowanym »chronolitem«, chroniącym go przed pożarem i szkodliwymi wpływami atmosferycznymi. Prace konserwatorskie w tejże bożnicy są na ukończeniu. Fundusze na ten cel zebrał Zarząd Gminy w Janowie.

Z wysiłków Kuratorjum dla poprawienia zaniedbanego pod względem estetycznym stanu nowego cmentarza we Lwowie, wymienić należy ułożenie »porządku cmentarnego«, utrzymanego w duchu tradycyj estetycznej i religijnej. W celu umożliwienia szerszym warstwom użycia estetycznych nagrobków, wydaliśmy zeszyt z 30 dobrymi typami nagrobków. Nagrobki te opracowali architekci członkowie Kuratorjum. Odtąd projekt każdego ustawić się mającego nagrobka, musi być zatwierdzony przez Kuratorjum. Dla

15

וויפל די מיטל האָבן דערלויבט, האָט מען זי
אויסגעשפּרייט אויך אויף אַנדערע גאַליצישע שטעט.
אַזוי האָט מען למשל אין יאַנאָוו ביים סערעט (טרעמ־
באָוולער בעצירק) געמאַכט אַרכיטעקטאָנישע און פאָ־
טאָגראַפישע אויפנאַמען פון דער דאָרטיקער אַלטער
הילצערנער שיל, וואָס איז אויפגעבויט געוואָרן אין
XVII. יאָרהונדערט. די וויכטיקסטע געגנשטאַנדן, צווישן די זאַכן, וואָס
זענען אינווענטאַריזירט געוואָרן אין דער דאָזיקער שיל זענען: אַ היל־
צערנער ארון קודש מיט אַזשור־שניצעריי פון דעם XVII. יאָרהונדערט,
און אַ הילצערנע געשניצטע שטול צו ברית מילה (כסא אליהו הנביא),
וואָס האָבן א קינסטלערישן ווערט אַ דאַנק דער געלונגענער אויספּי־
רונג און האַרמאָנישע פּראָפּאָרציעס.

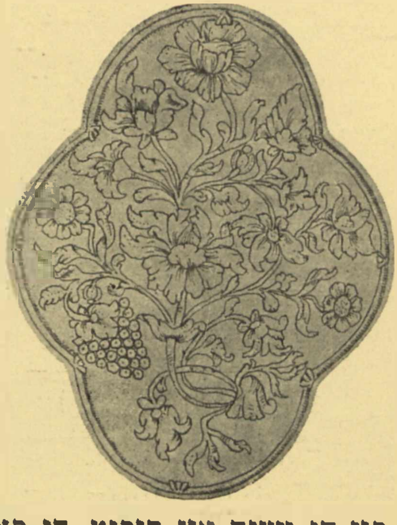

אויף דעם אַלטן יאַנאָווער בית עולם
האָט מען אויך אינווענטאַריזירט אַן
ערך 20 מצבות, וואָס צייכענען זיך
אויס מיט אָריגינעלע, טעכניש גוט
אויסגעפירטע אָרנאַמענטן.
אין קאַמיאָנקע סטרומילאָוואַ האָבן מיר
געמאַכט אַן אַרכיטעקטאָנישע אויפנאַ־
מע פון דער דאָרטיקער הילצערנער
שיל, וואָס שטאַמט אויך פונדעם XVII.
יאָרהונדערט. פאַר דער שיל איז כאַ־
ראַקטעריסטיש, וואָס אין איר איז
גלייכצייטיק אויפגעשטעלט געוואָרן
אַ מענערישע שיל מיט דעם אָפּטייל
פאַר פרויען. שיין און אייגנאַרטיק
זענען דאָ די פילפאַרביקע מאָלערייען
פון די ווענד און סופיט. די פאָטאָגראַפישע אויפנאַמען פון די דאָזיקע
מאָלערייען זענען נישט געלונגען, הגם מען האָט נישט געשפּאָרט קיין
מי און בענוצט פאַרשידענע מיטלען. די אויפנאַמען וועט מען נאָכ־
אַמאָל מאַכן איבעראַיאָר מיט נאָך איין מיטל, וואָס וועט אפשר ברענ־
גען אַ בעסערן ערפאָלג. צווישן די געגנשטאַנדן אין שיל איז אויך דאָ
אַמאַינטערעסאַנטעסטן דער געשניצטער ארן קודש. די רעם ארום דעם
ארן קודש, וואָס האָט זיך דערהאַלטן ליידער נאָר אין פראַגמענטן, גיט
אונז אַ בילד וועגן דער גרויסער טעכנישער געשיקטקייט פון די
דעמלדיקע שניצערס. די שיל אין קאַמיאָנקע געפונט זיך היינט אין
א מצב פון פולשטענדיקער פאַרנאַכלעסיגונג. אויף דעם אַלטן בית עולם
אין דער שטאָט האָבן מיר דורכגעפירט אַן אינווענטאַריזאַציע פון די
מצבות. אין דער רייכער אָרנאַמענטיק פון די דאָזיקע מצבות לאָזן
זיך באַמערקן טעקסטיל־מאָטיוון, גענעמענע פון שטיקעריי און וועב־
בעריי־מוסטערן.
אויף א הויכער קינסטלערישער מדרגה שטייען אויך די מצבות אויף

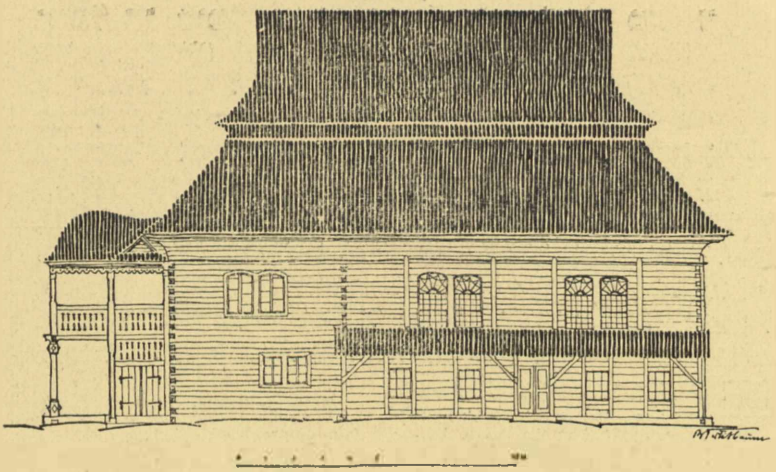

16

BOŻNICY w Drohobyczu wykonał nasz konserwator szczegółowy projekt malowidła wnętrza. Dotychczasowe prace nasze omówione były w czasopismach krajowych jak: „Chwila“ „Dziennik Warszawski“ i zagranicznych jak: „Wiener Morgenzeitung“ „Menorah“ (Wiedeń-Frankfurt)

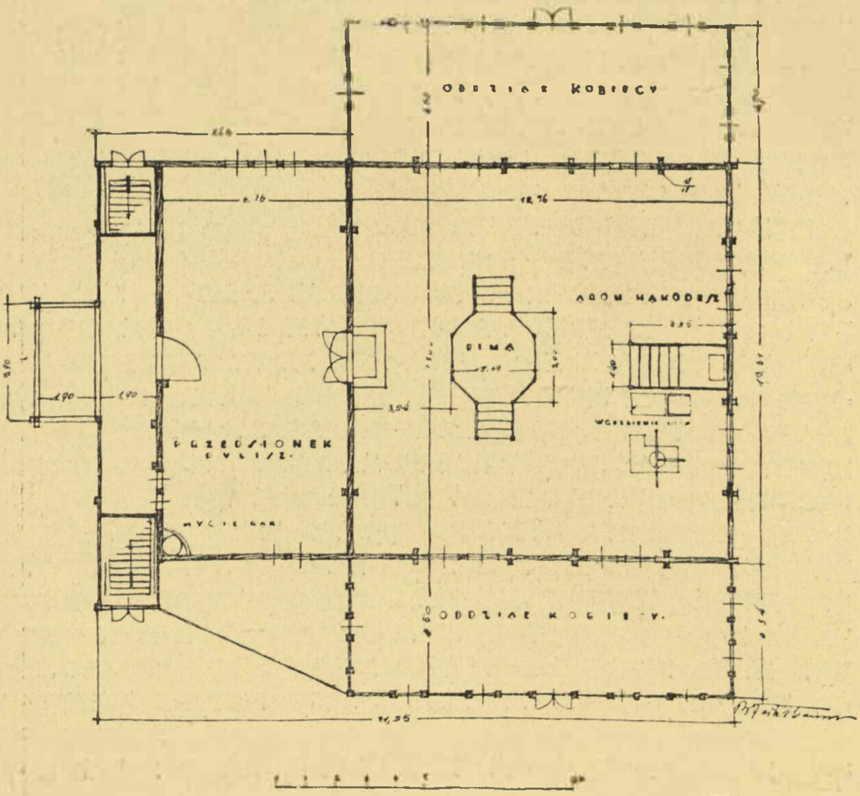

17

דעם אַלטן בית עולם אין ושאַלהעוו. נעבן מצבות וואָס זענען אויפגעפּאַסט אַלס אַן איינהייטליכער

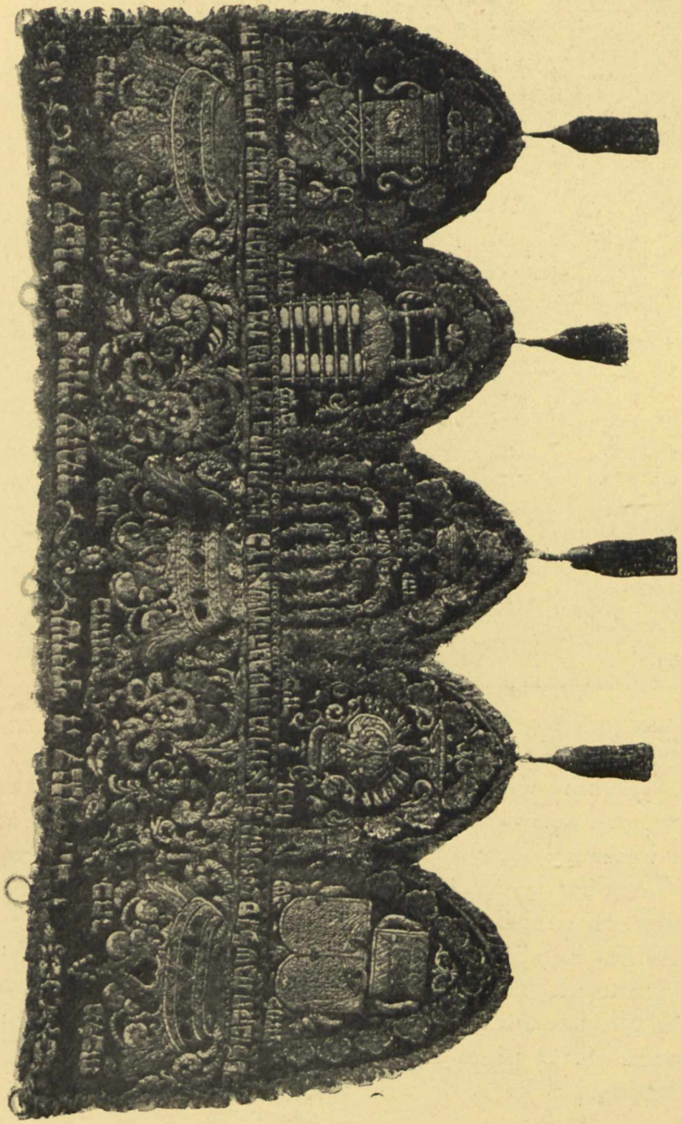

דעקאָראַציע־פעלד, זעהען מיר דאָ אויך טיפן פון אַן אויסגעשפּראָכענער אַרכי־טעקטאָנישער קאָמפּאָזיציע. אַלע מצבות זענען אויס־געפירט מיט אַסך מייס־טערשאַפט און מיט סמנים פון אַ פול־שטענדיקן באַהערשן פון דער שטיין־מעצעריי־טעכניק. די קאָנסער־וואַציע פון די דענקמע־לער, וואָס מיר נעמען אונ־טער לויט דעם מאַס־שטאַב פון אונזערע קליינע מיטל, ווערט תמיד דורכגעפירט דורך גוט קוואַ־ליפיצירטע פּאַכלייט און אונטער אונזער גענויער השגחה.

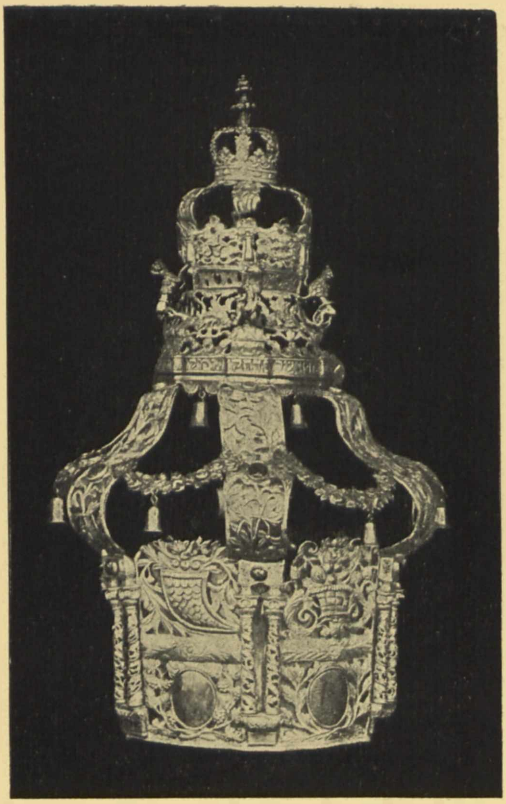

BERICHTE DER B. B. Verbande (Berlin). Pielęgnując kontakt z dotyczącemi instytucjami i osobami na miejscu we Lwowie, nawiązaliśmy korespondencję z Muzeum żydowskiem we Wiedniu, „Gesellschaft zur Erforschung jüdischer Kunstdenkmäler, Frankfurt a/Main", z pp. Drem Diamandem w Czerniowcach i Drem Friedigerem w Kopenhadze.

Próby założenia podobnych jak nasza instytucji we większych środowiskach Polski nie dały dotychczas wyniku. Rozbudzenie zainteresowania i należytej opieki naszym zabytkom sztuki, jest jednem z najpiękniejszych zadań sfer kulturalnych naszego społeczeństwa. Do tych więc sfer zwracamy się z naszem sprawozdaniem. Przedewszystkiem liczymy na współpracę Zarządów gmin i Bożnic; liczymy na ich pietyzm i szacunek dla naszych zabytków.

Polska należy do krajów, w którym stosunkowo wiele jeszcze drogocennych naszych zabytków się znajduje. Nie pozwólmy zaginąć im doszczętnie! Uratujmy te zabytki naszej sztuki dla przyszłych pokoleń. Dopiero na tej tradycji odbudujemy dawne zamiłowanie do piękna, które jak się zdawało bezpowrotnie zginęło w ciężkich przeżyciach narodowych ostatnich dziesiątek lat.

Wierzymy, że nasze wezwanie nie przebrzmi bez echa.

Sztuka choćby najbardziej prymitywnych narodów, znalazła zainteresowanie. Niema dziszaj prawie szczepu, choćby z najbardziej ze znanych egzotycznego, którego sztuką by się nie zajęto. Sztuka niejednego z ludów murzyńskich i zachodnio indyjskich znalazła

19

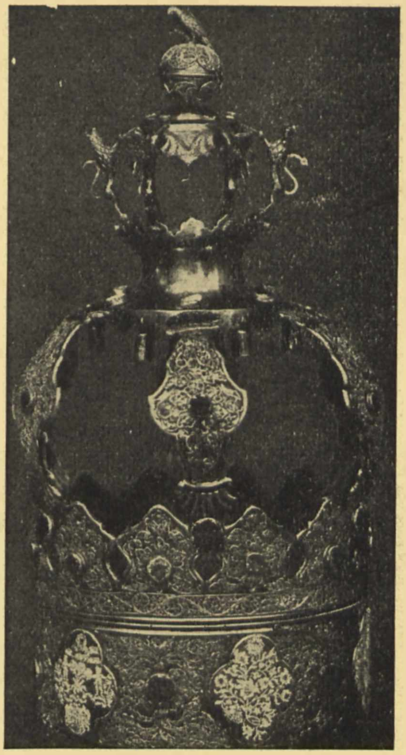

ביז איצט זענען
אויסגעפירט גע=
וואָרן 52 קאָנסער=
וואַציע=אַרבּייטן. אין
דער שיל טר זהב
אין לעמבּערג, וואָס
שטאַמט פון XVI יאָרהונדערט,
(1582), האָבּן מיר געלאָזט אָפּרייניקן
דעם ארון קודש. אונטער אַ גראָבּער
שיכט על=פאַרבּן, וואָס זענען געווען
אָנגעלעגט אַסך מאָל אויף דעם
אַלאַבּאַסטערנעם ארון קודש, האָבּן
מיר דאָ אויף דעם אופן אָפּגעדעקט
די רייכע און גוט דערהאַלטענע
אורשפּרינגליכע אָרנאַמענטן. ענלי=
כע אָרנאַמענטן האָבּן מיר אונטער
אַ גראָבּער שיכט קאַלעך אַנטדעקט
אויך אויף די צוויי זאַמד=בּעקנס
בּיים עמוד, אין וועלכע מען שטעלט
אַריין די ליכט. מיר האָבּן אויך
רעקאָנסטרואירט די שיינע בּרית=
מילה=שטול, וואָס מיר האָבּן געפו=
נען אין פּוליש פון דערזעלבּער שיל.
מיט דעם געלד, וואָס איז ספּעציעל פאַר דעם צוועק צוגעטיילט גע=
וואָרן דורך דער היגער קהלה=פאַרוואַלטונג, איז די קוראַטאָריע היינ=
טיקס יאָר צוגעטרעטן אויך צו די קאָנסערוואַציע=אַרבּייטן אויף דעם
אַלטן בּית=עולם. איינגעפאַלענע מצבות, אָנגעוואָרפענע איינע אויף דער
אַנדערער אָדער צוגעשיטע מיט ערד, האָט מען אויפגעהויבּן און אויפ=
געשטעלט אויף בּעטאָן=פונדאַמענטן. צעוואָרפענע פראַגמענטן פון אַ
טייל מצבות האָט מען אָפּגעזוכט, צונויפגעשטעלט און צוריק צונויפ=
מאָנטירט. אויף דעם אופן זענען רעקאָנסטרואירט געוואָרן 532 מצבות
דאָס איז אָבּער נאָר אַ גאַנץ קליינער טייל פון דער אַרבּייט, וואָס איז
דאָ נויטיג, און מיר האָפן דעריבּער, אַז די פאַרוואַלטונג פון אונזער
קהלה וועט אין די נאָענטסטע יאָרן בּאַשטימען ווייטערע געלד=סכומען
וואָס זאָלן אונז דערמעגליכן צו פאַרענדיקן די אָנגעהויבּענע אַרבּייט.
פאַר דער אויבּן דערמאָנטער שיל אין יאַנאָוו, וואָס איז געווען בּוי=
פעליק, האָבּן מיר לויט איניציאַטיווע פון דעם מלוכה קונסט=קאָנסער=
וואַטאָר און לויט איינלאַדונג פון דער דאָרטיגער יודישער געמיינדע,
אויסגעאַרבּייט אַ גענויעם פּלאַן פון קאָנסערוואַציע=אַרבּייטן. אין דעם
פּלאַן, וואָס האָט ארומגענעמען דעם בּוי פון אַ נייעם דאַך=געבּינד
(דאָס אַלטע איז געווען אינגאַנצן פאַרפוילט) ווי אויך דאָס בּאַפעסטיקן
פון די הילצערנע ווענד און פון דעם שטיינערנעם אונטערבּוי, האָבּן

SWOICH ODKRYWCÓW, KTÓRZY JĄ CZĘ
stokroć w dziełach niezwykle wytwornie wyda=
nych, historji kultury w pamięci utrzymując —
opublikowali. Tylko nasza sztuka czeka na od=
krywcę, pielęgnację, historyka i publikacje.
Nie dajmy jej zginąć w zapomnieniu!
Powróćmy z umiłowaniem do naszej starej sztuki,
a wówczas i nasza nowa sztuka znajdzie to zrozumie=
nie, szacunek i miłość wśród nas jaką
kulturalne narody sztukę
swą cenią i kochają.

21

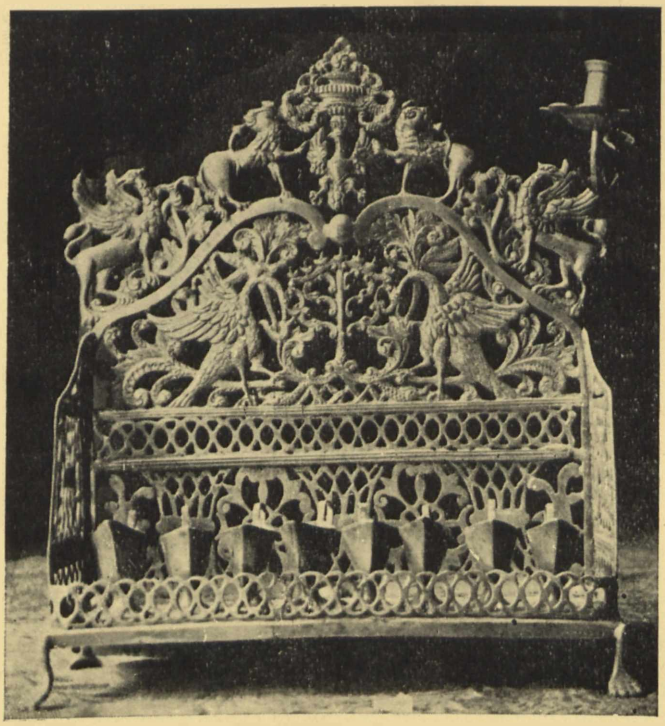

מירזיךשטרעגג געהאַלטן אָן דער פּריערדיקער גרויס און פאָרם פון דער שיל. די שיל וועט גע-דעקט ווערן מיט כראָנאָליזירטע שינדלען, וואָס זענען געשיצט פאַר פייער, ווי אויך פאַר דעם שעדליכען איינ-פלוס פון רעגנס און שנייען. די קאָנסערוואַציע-ארבייטן אין דער דאָזיקער שיל האַלטן שוין אין אויסגעענדיקט ווערן. געלד פאַר דעם צוועק האָט געזאַמלט די קהלה-פאַרוואַלטונג אין יאַנאָוו. פאַר דראָהאָביטש האָט אונזער קאָנסערוואַטאָר אויסגעאַרבייט אַ דע-טייל-פּראָיעקט פאַר דעם אויסמאָלן די דאָרטיקע שיל.

פון די שריט, וואָס די „קוראַטאָריע פאַר דעם שיצן די דענקמעלער פון יודישער קונסט" האָט אָנגענומען כדי צו בעסערן דעם עס-טעטישן אויסזען פון דעם נייען בית עולם אין לעמבערג, קאָן מען דאָ דערמאַנען דאָס אויסאַרבייטן פון נייע פאָרשריפטן פאַר אויס-טיילן קברים און אויפשטעלן מצבות, וואָס זענען אָפּגעפאַסט אין הסכם מיט דער עסטעטישער ווי מיט דער רעליגיעזער יודישער טראַדיציע.

כדי אויך די ברייטערע קרייזן צו געבן די מעגליכקייט פון איינשאַפן עסטעטישע מצבות, האָבן מיר אַרויסגעגעבן אַ העפט מיט 30 מוסטערן פון פיינע מצבות. די פּראָיעקטן פאַר די מצבות האָבן אויסגעאַרבייט די אַרכיטעקטן, מיטגלידער פון דער קוראַטאָריע. פון איצט אָן מוז דער פּראָיעקט פון יעדער מצבה, וואָס דאַרף אויפגעשטעלט ווערן אויף דעם היגן בית עולם, באַשטעטיקט ווערן דורך דער קוראַטאָריע. די ביזאיצטיגע טעטיקייט פון דער קוראַטאָריע איז אַרומגערעדט גע-וואָרן דורך די אינלענדישע צייטונגען ווי „כווילאַ" און „דזיענניק וואַרשאַווסקי" און אין אויסלאַנד דורך דער „ווינער מאָרגענצייטונג",

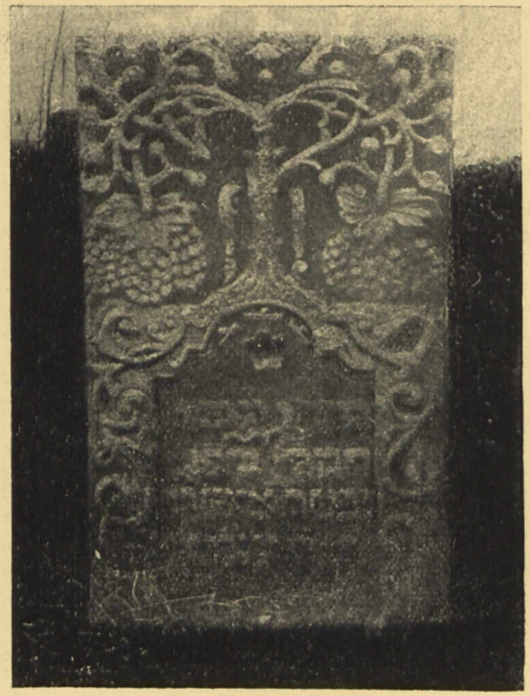

PORZĄDEK CMENTARNY

Obowiązujący na nowym cmentarzu żyd. we Lwowie.

§ 1. Wszelkie projekty lub rysunki na wykonać się mające nagrobki muszą być dla udzielenia zezwolenia na ustawienie, a przed wykonaniem odnośnego fundamentu przedłożone Kuratorjum dla zatwierdzenia.

§ 2. Wielkość działki przeznaczonej na grób dla jednej osoby ustala się na dwa metry długości i jeden metr szerokości. Nagrobki ustawione będą w odległości 1,70 m. od linji czołowej tak, ażeby pozostała za niemi szerokość 30 cm. służyć mogła do zasadzenia drzew i roślin, mające stanowić tło dla nagrobków.

§ 3. Nagrobki nie mogą być wyższe aniżeli 1.60 m.

§ 4. Odgradzanie poszczególnych działek zapomocą balustrad żelaznych lub kamiennych nie jest dopuszczalnem, gdyż sprzecznym jest z tradycją estetyczną starych cmentarzy żydowskich i rozdziela jednolitą powierzchnię zieleni pola cmentarnego na małe działki rozmaitemi nie harmonizującemi ze sobą ogrodzeniami.

§ 5. Wierzchnia płyta (wieko) grobowca ma być położona 15 cm. niżej poziomu przylegającej drogi lub ścieżki w ten sposób, ażeby całą działkę można było pokryć zielenią i kwiatami.

§ 6. Przy użyciu jednego z projektów na nagrobki teki przez Kuratorjum wydanej (do dyspozycji ludności uboższej) wystarcza przy zgłoszeniu zezwolenia na ustawienie nagrobka powołać się na dotyczącą liczbę projektu.

23

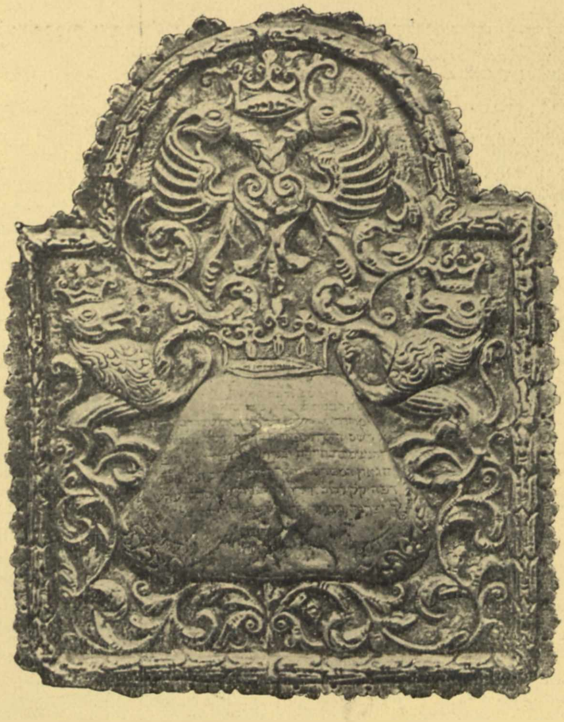

דורך דער „מנורה" (ווין=פראַנקפורט) און דורך די „בעריכטע דער בני ברית פערבאַנדע" אין בערלין. אַחוץ דעם קאָנטאַקט מיט די ענטשפּרעכנדע אינסטיטוציעס און פערזאָנען אין לעמבערג, האָט די קוראַטאָריע ווייטער אָנגעקניפּט אַ קאָרעספּאָנדענץ מיט דעם יודישען מוזעאום אין ווין, מיט דער „געזעלשאַפט צור ערהאַלטונג יודישער קונסט=דענקמעלער" אין פראַנקפורט אַם מיין, מיט דר. דיאַמאַנד אין טשערנאָוויץ און מיט דר. פרידיגער אין קאָפּענהאַגען.

די פּריוון, וואָס מיר האָבן אונטערגענומען, כדי צו שאַפן אין אַנדערע גרעסערע שטעט אין פּוילן ענליכע אינסטיטוציעס, ווי אונזערע, האָבן זיך ביז איצט נישט איינגעגעבן.

דאָס איז אין קנאַפּע ווערטער דער באַריכט וועגן דריי יאָר טעטיקייט פון דער „קוראַטאָריע פאַר שיצן די דענקמעלער פון יודישער קונסט ביי דער לעמבערגער יודישער קולטוס=געמיינדע".

דאָס דערוועקן פון אַ געהעריקער פאַראינטערעסירונג און דאָס זיכערן פון אַ געאייגנעטן שוץ פאַר אונזערע קונסט=דענקמעלער, איז איינע פון די שענסטע אויפגאַבן פאַר די קולטורעלע קרייזן פון דער יודישער געזעלשאַפט. צו די דאָזיקע קרייזן ווענדן מיר זיך אויך, אין ערשטער רייה, מיט אונזער היינטיקן באַריכט. פאַר אַלעמען רעכענען מיר אויך אויף דער פאַרשטענדניש און מיטאַרבייט מצד אונזערע קהלה= און שיל=פערוואַלטונגען; מיר רעכענען אויף זייער געפיל און פּיעטעט פאַר די יודישע קונסט=אוצרות.

פּוילן איז אַ לאַנד, וואו עס איז נאָך פאַראַהאַן אַ פערהעלטנישמעסיג גרויסע צאָל יודישער קונסט=דענקמעלער. טאָ לאָמיר זיי נישט לאָזן פאַרלוירן גיין אָן אַ שום זכר! לאָמיר אָבראַטעווען אונזערע קונסט=אוצרות און באַהאַלטן זיי פאַר די קומענדיקע דורות. נור אויף דעם

§ 7. WSZELKIE ROBOTY KAMIENIARSKIE betonowe i murarskie mogą być wykonane tylko na podstawie zatwierdzonych planów, przez firmy uprawnione.

§ 8. Wszelkie czynności niezgodne z powyższym porządkiem, będą na koszt wykonującego wstrzymane, aż do zastosowania się do zleceń Kuratorji.

Miejska Biblioteka Publiczna LUBLIN im. H. Łopacińskiego 28511/5

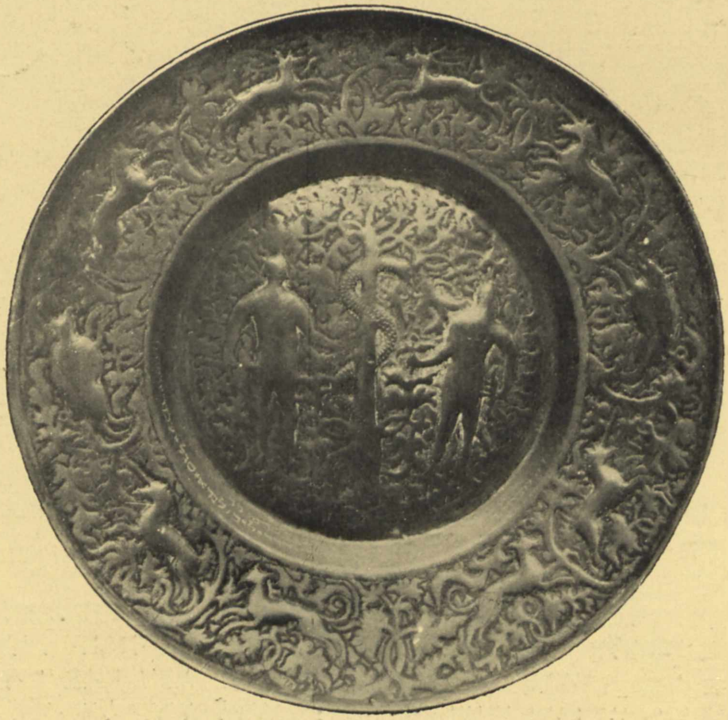

25

וועג — דורך דעם שטיצן זיך אויף דער אור
אַלטער אייגענער און אייגנאַרטיקער טראַדיציע —
וועלן מיר קאָנען צוריק אויפריכטן ביי אונזער פאָלק
דאָס אַמאָליקע געפיל און פאַרשטענדניש פאַר שיינ=
קייט און קונסט, וואָס איז אין די לעצטע פאָר צענ=
טליק יאָרן כמעט אינגאַנצן פאַרלוירן געגאַנגען.
מיר גלויבן שטאַרק אין דעם, אַז אונזער ווענדונג וועט נישט בלייבן
אָן אַ ווידערקול!
די ציוויליזירטע וועלט פאָרשט און שטודירט היינט די קונסט אפילו
פון די פרימיטיווסטע פעלקער. נישטאָ היינט קיין איינציק פאָלק, קיין
איינציקער שבט פון צווישן די ווילדעסטע און עקזאָטישסטע נאַציעס
פון דער וועלט, וועמענס קונסט עס זאָל נישט געפאָרשט און שטודירט
ווערן. — די קונסט פון די אַפריקאַנישע נעגער=פעלקער, צי פון די
אינדיאַנער אין אַמעריקאַ האָט געפונען אירע קענער און ליבהאָבער,
געניטע פאָרשער, וואָס האָבן איר געווידמעט פיין אַרויסגעגעבענע
ווערק און אַזוי אַרום באַשטימט פאַר איר אַן אָרט אין דער קולטור=
געשיכטע פון דער מענשהייט. און נאָר אונזער קונסט, — די קונסט=
שאַפונג פון איינעם פון די עלטסטע און באַדייטנדסטע קולטור=פעל=
קער — וואַרט נאָך אַלץ אויף איר אַנטדעקער און היסטאָריקער, אויף
איר באַשיצער און ליבהאָבער....
לאָמיר זי נישט לאָזן פאַרלוירן און פאַרגעסן ווערן!
לאָמיר זיך מיט ליבשאַפט און יראת הכבוד אומקערן צו אונזער
אַלטער קונסט, און דעמלט וועט אויך אונזער נייע קונסט געפינען
צווישען אונז אָט דאָס געפיל און פאַרשטענדניש, מיט
וועלכן אַלע קולטורעלע פעלקער
באַציען זיך צו זייער קונסט=
שעפערישער יצירה.

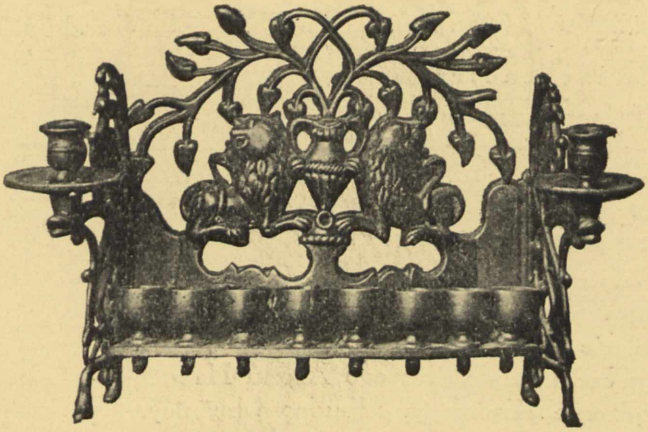

ZESTAWIENIE DOTYCHCZASOWYCH CZYNNOŚCI KURATORJI

Rok 1925. Rozchód 2685,47 zł.

1) Inwentaryzacja:

a) zdjęć fotograficznych	145
b) rysunków i akwarel	22
e) inwentaryzacji pisemnej	99
d) tek ze zdjęciami założono	8

2) Prace konserwatorskie:

a) robót złotniczych	28
b) futerałów na naprawione przedmioty	8
e) odbudowanie fotelu rabinackiego	

Rok 1926. Rozchód 2,014,37 zł.

1) Inwentaryzacja:

a) zdjęć fotograficznych	43
b) rysunków i akwarel	9
c) inwentaryzacji pisemnej	80
d) tek ze zdjęciami założono	3

2) Prace konserwatorskie:

a) robót złotniczych	13
b) futerałów na naprawione przedmioty	4

3) Innych prac:

a) Wydawnictwo „Projektów nagrobków"
b) Porządku cmentarnego

Rok 1927. Rozchód 2895,49 zł.

1) Inwentaryzacja:

a) zdjęć fotograficznych	106
b) opisów inwentaryzacyjnych	38
e) zdjęć architektonicznych	2

2) Prace konserwatorskie:

a) robót złotniczych	18
b) futerałów na naprawione przedmioty	8

c) ustawienie 532 nagrobków
d) odczyszczenie alabastrowego Aronu Hakodesz
e) sporządzenie planów na odbudowę bożnicy.

27

אַ פּ בּ י ל ד ו נ ג ע ן

הילצערנע שיל אין יאַנאָוו בײַם סערעט. 17 יאָרה. אויסבליק אויף דער דרום- און מערב-וואַנד. פֿאָטאָ ב. שנעליכס פּרעסבאָוולא.

דיזעלבע שיל, אויסבליק אויף דער מזרח- און צפֿון-וואַנד פֿאָטאָ ב. שנעליכס פּרעמבאָוולאָ.

זייט א אַ מצבה ה׳תקם (1780) לעמבערג, אַלטער בית עולם. פֿאָטאָ אינזש י. אָווין

זייט ב כתר-תורה, טרייב-אַרבעט אין זילבער. דאַטע פֿעלט. לעמבערג, שיל אויף שײַנאַבי-גאַס, נאָך דעם דורכפֿירן פֿון קאָנסערוואַציע-אַרבעט פֿאָטאָ מאַרעק מינץ, לעמבערג.

זייט ג דערזעלבער געגנשטאַנד, וואָס אויף זײַט 2, פֿאַר דעם דורכפֿירן פֿון קאָנסערוואַציע-אַרבעט. פֿאָטאָ מאַרעק מינץ לעמבערג

זייט ד אַ טאַץ (פֿאַרצירונג אויף דעם ספר תורה), טרייב- און גראַווירן-אַרבעט, זילבער-אַזשור אויף אַן אונטערלאַג פֿון פֿאַרגאָלדעטער זילבער-בלעך. לעמבערג, פֿאָרשטעטישער בית-המדרש, נאָך דעם דורכפֿירן פֿון קאָנסערוואַציע-אַרבעט. עסטרײַכישע פּונץ פֿון יאָר 1818 פֿאָטאָ מאַרעק מינץ לעמבערג

זייט ה אַ טאַץ (פֿאַרצירונג אויף דעם ספר תורה) טרייב-אַרבעט אין פֿאַרגאָלדעטן זילבער. דאַטע 99 עסטרײַכישע פּונץ „פֿרײַשטעמפּעל“ (1810-1824) נאָך דעם דורכפֿירן פֿון קאָנסערוואַציע-אַרבעט פֿאָטאָ מ. מינץ.

זייט ו אַ טאַץ (פֿאַרצירונג אויף דעם ספר תורה) טרייב-אַרבעט אין זילבער, פּונץ פֿעלט, ה׳תרלה (1875) געפֿונען אין לעמבערגער מוזעאום אין אַ האַלב-פֿאַרברענטן צושטאַנד, נאָך דעם דורכפֿירן פֿון קאָנסערוואַציע-אַרבעט פֿאָטאָ מאַרעק מינץ לעמבערג.

זייט ז אַ מזרח אין דער טר זהב שיל (גילדענע רויזע) אין לעמבערג. פֿאָטאָ מאַרעק מינץ לעמבערג

זייט ח נעצייכנטע אָפּבילדונג פֿון אַ מאָטיוו פֿון דער פּילפּא ביקיר וואַנט-מאַלערײַ אין דער שיל אין קאַמיאָנקע סטרומילאָווע. דאַטע נישט צום איבערלעזן נעצייכנט פֿון אַרכ. קאַנד. בערנאַרד טייטלבוים.

זייט ט מאָטיוו פֿון אַ פּרוכת, נאָלד-שטיקערײַ אויף טונקל רויטן סאַמעט. דאַטע פֿעלט. פֿאָטאָ מינץ לעמבערג.

זייט י אַ גרופּע מצבות אויף דעם אַלטן בית עולם אין לעמבערג די מצבה אויף דעם ערשטן פּלאַן איז פֿון יאָר ה׳תקמד (1784), פֿאָטאָ אינזש. יוסף אָווין לעמבערג.

זייט יא ברית מילה שטול, יאַנאָוו בײַם סערעט, פֿאָטאָ ב. שנעליכט טרעמבאָוולא

זייט יב אויבן: אַ יד (טײַטל צו דעם ספר תורה) האַלב-איידל-שטיינער אײַנגעקליבענע אויף אַ דראָט. דאַטע פֿעלט, לעמבערג, שטעטישער בית המדרש. — אונטן: אַ יד (טײַטל צו דעם ספר תורה) פֿיליגראַן-גראַנוליר אַרבעט אין זילבער, דאַטע און פּונץ פֿעלט. פֿאָטאָ מאַרעק מינץ לעמבערג

זייט יג אויבן: אַ יד (טײַטל צו דער תורה) ציזעליר-אַרבעט אין זי בער, צום טייל פֿאַרגאָלדעט. דאַטע פֿעלט, לעמבערג, שטעטישער בית המדרש. פֿאָטאָ מאַרעק מינץ לעמבערג — אונטן: אַ יד (טײַטל צו דער תורה) אַזשור-אַרבעט, דאַטע פֿעלט, עסטרײַכישע פּונץ „פֿרײַשטעמפּעל“ פֿון יאָר 1809/10, לעמבערג, גרויסע שטעטישע שיל. פֿאָטאָ מאַרעק מינץ לעמבערג

זייט יד איינער פֿון די 6 מעדאַליאָנען פֿון דעם כתר תורה אויף זײַט 19. רעליף שטעלט פֿאָר יעקבֿ׳ס חלום. נעצייכנט פֿון אינזש אַרמור שטאַהל לעמבערג.

זייט טו דער צווייטער מעדאַליאָן פֿון דעמזעלבן כתר תורה מיט אַ פּלאַנצן-מאָטיוו. נעצייכנט פֿון אינזש. אַרמור שטאַהל לעמבערג.

זייט טז אַרכיטעקטאָנישע אויפֿנאַמע פֿון דער הילצערנער שיל אין קאַמיאָנקע סטרומילאָווע (18 יאָרה.) האָריזאָנטאַל-וואורף און אויסבליק, פֿאָטאָגראַפֿירט און נעצייכנט פֿון אַרכ קאַנד. בערנאַרד טייטלבוים לעמבערג

זייט יז כפּרת, גאָלד-שטיקערײַ אויף רויטן סאַמעט, דאַטע ה׳תקמו (1786), פֿאָטאָ מאַרעק מינץ לעמבערג.

זייט יח כתר תורה, טרייב-אַרבעט אין זילבער מיט פֿאַרגאָלדונגען, דאַטע ה׳תקמה (1785), עסטרײַכישע פּונץ לעמבערג 1814, פֿאָטאָ מאַרעק מינץ לעמבערג

זייט יט כתר תורה, זילבערנער פֿיליגראַן אויף אַ פֿאַרגאָלדעטן אונטערלאַג, אַזשור-אַרבעט, דאַטע און פּונץ פֿעלט, לעמבערג, שטעטישע שיל, פֿאָטאָ מאַרעק מינץ לעמבערג

זייט כ עצי חיים, זילבער אַזשור-טעכניק, דאַטע און פּונץ פֿעלט, לעמבערג, פֿאָרשטעטישער בית-המדרש, פֿאָטאָ מאַרעק מינץ לעמבערג.

זייט כא אַ מנורה (חנוכה-לאָמפּ) זילבער, ציזעלירטער גוס, דאַטע פֿעלט, רוסישע פּונץ, לעמבערג, פּריוואַט-זאַמלונג פֿון דר. מאַרעק רײַכענשטיין, פֿאָטאָ מאַרעק מינץ לעמבערג.

זייט כב אַ מצבה ה׳תקל (1770) בית עולם אין זשאָלקעוו, פֿאָטאָ מאַרעק מינץ לעמבערג.

זייט כג אַ טאַץ (פֿאַרצירונג אויף דעם ספר תורה) זילבער, ציזעליר-אַרבעט, דאַטע און פּונץ פֿעלט, לעמבערג גרויסע פֿאָרשטעטישע שיל, פֿאָטאָ מאַרעק מינץ לעמבערג.

זייט כד מעשענער רעפֿלעקטאָר, טרייב-אַרבעט, דאַטע פֿעלט, לעמבערג, טר זהב (גילדענע רויזע) שיל, פֿאָטאָ מאַרעק מינץ לעמבערג.

זייט כה אַ מנורה (חנוכה-לאָמפּ) געגאָסן פֿון מעש, לעמבערג, פּריוואַטאייגנטום פֿון אינזש. יוסף אָווין, פֿאָטאָ מאַרעק מינץ לעמבערג.

זייט כח אַ מצבה ה׳תקל (1770), אַלטער בית עולם אין קאַמיאָנקע סטר. פֿאָטאָ וואָלף הובער. לעמבערג.

R Y C I N Y

Str. II Bożnica drewniana w Janowie n. Seretem. W. XVII Widok na ściany: południową i zachodnią.

Str. III Tenże objekt, widok na ściany: północną i wschodnią. Foto Schneelicht Trembowla,

Str. 1 Macewah (nagrobek) r. 5540 (1780) Lwów, st. cment. żyd. Foto Inż. Awin

Str. 2 Kether Thorah (Korona na Torę, srebro trybowane, bez daty, Lwów. Bożnica przy ul Szajnochy, po dokonanej pracy konserwatorskiej, Foto Marek Münz Lwów.

Str. 3 Identyczne z ryc na str. 2, jednakże w stanie odnalezionym. Foto M. Münz.

Str. 4 Tas (wieszak, tarcza na Torę), robota trybowana i grawirowana, srebro ażurowane, na częściowo pozłacanym podkladzie z srebrnej pozłacanej blachy, Lwów, Beth Hamidrasz Przedm. Po dokonanej pracy konserwatorskiej Punca austr. lwowska z r. 1818 Foto Marek Münz Lwów

Str. 5 Tas (tarcza na Torę), robota trybowana w srebrze pozłacanem. data 99, punca austr. „Freistempel" (1810—182·), po dokonanej pracy konserwatorskiej Foto Marek Münz Lwów.

Str. 6 Tas (tarcza na Torę) robota trybowana w srebrze, puncy brak, rok 5635 (1875), Lwów-Templum, odnaleziony w stanie nadpalonym, po dok. pracy konserwat. Rys. Bernard Teitelbaum.

Str. 7 Mizrach (tablica na wschodniej ścianie bożnicy) Lwów, Bożnica Ture Zahaw (Złotej Róży) Foto Marek Münz Lwów.

Str. 8 Rysunkowo przedstawiony motyw polichromji wnętrza bożnicy w Kamionce Strum Data nieczyt. Rys. inż. arch Józef Awin cand. arch. H. Lubliner.

Str. 9 Parocheth, motyw z zasłony, złoty wypukły haft na ciemno-czerwonym aksamicie, daty brak, Foto Marek Münz Lwów

Str. 10 Grupa Macewoth (nagrobków) Nagrobek pierwszego planu pochodzi z r. 5544 (1784), Lwów, stary cmentarz Foto inż. Józef Awin.

Str. 11 Fotel do rytualnej ceremonji obrzezania, Janów n Seret. Fot. Schneelicht Trembowla.

Str. 12 u góry: Jad (rączka, wskazówka), półszlachetne kamienie, nanizane na drucie, bez daty, Lwów, Beth Hamidrasz Miejski; u dołu: Jad (wskazówka), robota filigranowa, granulkowa w srebrze, bez daty i puncy, Foto Marek Münz Lwów.

Str. 13 u góry: Jad (wskazówka), srebro, częściowo pozlacane, robota cyzelerska, daty brak, Lwow, Beth-Hamidrasz Miejski u dołu: Jad (wskazówka), srebro, robota ażurowa, bez daty, punca austr. „Freistempel" z r. 1809/10. Lwów, Wielka Bożnica Miejska. Foto Marek Münz Lwów.

Str. 14 Jeden z 6-ciu medaljonów korony reprodukowanej na str 19, przedstawiający sen Jakóba. Rys. inż. arch Artur Stahl Lwów

Str. 15 Medaljon z tejże korony przedstawiający motyw roślinny. Rys. inż. arch. Artur Stahl Lwów.

Str. 16 Zdjęcie architektoniczne bożnicy drewnianej w Kamionce Strumiłowej W. XVIII Rzut poziomy i widok Zdjął i rys cand. arch. Bernard Teitelbaum Lwów.

Str. 17 Kaporeth (zasłona), złoty, wypukły haft na czerwonym aksamicie. R 5546 (1786). Foto Marek Münz Lwów

Str. 18 Kether Thora (Korona na rodały) srebro ze zloceniami, robota trybowana, r 5545 (1785), punca austr. lwowska z r 1814. Foto Marek Münz Lwów.

Str. 19 Kether Thorah (Korona na rodały), robota filigranowa, ażurowa na złoconem tle, daty i puncy brak, Lwów, Bożnica Miejska, Foto Marek Münz, Lwów.

Str. 20 Eicej Chajim (Korony bliźniacze), srebro, technika ażurowa, daty i puncy brak, Lwów, Beth Hamidrasz Przedmiejski Foto Marek Münz Lwów.

Str. 21 Menorah (Świecznik chanukowy), srebro, odlew cyzelowany, daty brak, punce rosyjskie. Lwów, Zbiory prywatne. Foto Marek Münz Lwów.

Str. 22 Macewah (nagrobek), rok 5530 (1770) Żółkiew, Cmentarz Foto Marek Münz Lwów.

Str. 23 Tas (tarcza na rodały), srebro, robota cyzelerska, daty i puncy brak, Lwów, Wielka Bożnica Przedmiejska. Foto Marek Münz Lwów.

Str. 24 Reflektor, mosiądz trybowany, bez daty, Lwów, Bożnica Złotej Róży Foto Marek Münz Lwów.

Str. 25 Menorah, Świecznik Chanukowy, odlew w mosiądzu. Lwów, Własność prywatna Inż. arch. Józefa Awina. Foto Marek Münz Lwów.

Str. 28 Macewah (nagrobek) Data: 5530 (1770) Kamionka Strumiłowa, stary cmentarz, Foto Rudolf Huber Lwów

WYKONANO KLISZE I ODBITO W ZAKŁADACH GRAFICZNYCH I G N A C E G O
J A E G E R A WE LWOWIE POD KIEROWNICTWEM LEONA C H E J F E C A
SKŁADAŁ I ŁAMAŁ LEON M LEWIN / DRUK UKOŃCZONO 25 MAJA 1928 ROKU

Wojewódzka Biblioteka Publiczna
im H. Łopacińskiego w Lublinie
6055c
1928r.
4000007173